

Urmiind exemplul demn de urmat al profesorului D. Tudor, autorul acordă o justificată atenție și inscripțiilor (nume de persoană) zgrițiate pe vase, înainte sau după ardere. Din cercetarea exhaustivă a acestora, rezultă că toate numele respective de meșteri-olarii sau de proprietari sînt de factură romană și că asemenea vase au fost descoperite nu numai în orașe, ci și în așezări sălești, ceea ce indică receptivitatea populației rurale autohtone față de formele de cultură materială și spirituală romane, fenomen constatat și în alte provincii ale Imperiului.

Includerea în cuprinsul lucrării a unui capitol despre olăria dacică din epoca romană este binevenită și utilă, dată fiind importanța ei ca probă documentară directă pentru continuitatea populației dacice sub romani. Studiul tipologiei acestei ceramici și condițiile ei de asociere cu cea romană provincială, asupra cărora se stăruie pe mai multe pagini, prezintă un incontestabil interes, sub raportul proceselor etno-culturale petrecute în mediul rustic (în parte și în cel urban) al Olteniei ocupate de romani.

Dintre aspectele științifice-metodologice, asupra cărora specialiștii ar putea zăbovi cu unele observații, am sublinia câteva. Consistența și valabilitatea criteriilor de grupare a materialului ceramic în diferite categorii, tipuri, variante, forme etc. rămîn în multe privințe relative și subiective. Dealtfel, acestea variază adesea de la un autor la altul, fără a se putea vorbi (decît tot subiectiv) de superioritatea absolută a unui sistem de clasificare a ceramicii antice asupra altuia. Fiecare din ele are, firește, avantajele și dezavantajele sale. Prin aceasta nu vrem să spunem nicidecum că alte metode de clasificare a ceramicii romane sînt mai bune sau preferabile pentru ceramica din Oltenia romană (secolele II—III), ci numai să subliniem puțința reală de a discuta îmbunătățirea în însuși sistemul adoptat.

Derivarea unor forme de vase romane provinciale din forme corespunzătoare dacice

pre-romane poate rămîne deseori nesigură, contestabilă, știut fiind că multe forme din ceramica *generală* Latène au fost integrate în repertoriul ceramicii romane din provincii, de unde ele puteau veni gata formate în Dacia. De aceea, nouă ni se pare puțin verosimilă ipoteza că farfuria-tavă (p. 127, nr. 897) derivă sau se continuă din olăria dacică pre-romană, atîta vreme cît ea e general-romană, mai există și la greci, se găsește în mai multe zone europene în Latène, iar la daci nu se dovedește a fi prea frecventă. În fond, derivarea formelor ceramice, la orice autor, este supusă de regulă incertitudinii.

N-ar fi stricat dacă, pentru ilustrarea răspîndirii anumitor forme de vase locale sau de import, s-ar fi întocmit hărți separate sau tabele sinoptice.

Desigur că, în problema încadrării cronologice restrinse a unor forme ceramice locale există reale dificultăți și rămîn multe chestiuni de lămurit sau corectat în viitor, prin noi descoperiri arheologice bine date. Oricum, autorul a încercat și adesea a reușit, în funcție de posibilitățile documentare existente, să fixeze bune jaloane cronologice pe parcursul secolelor II și III „în viața” unor forme de vase romane (și dacice) din Oltenia.

Indiferent de aceste obiecțiuni ori de altele posibile, subliniem stăruitor că ne aflăm în fața unei lucrări de certă valoare științifică, prima monografie de acest gen referitoare la ceramica romană din Dacia. Bine orientată și documentată, conținînd un material bogat, clasificat și interpretat la nivel științific corespunzător, lucrarea aceasta, departe de a fi doar o tipologie arheologică, aduce prin tot conținutul ei o contribuție valoroasă la cunoașterea mai aprofundată a istoriei Olteniei în epoca romană (secolele II—III). Ea constituie în același timp o bază solidă, de la care vor trebui să pornească viitoarele lucrări similare, privind ceramica și evoluția ei din secolele următoare, în timpul și spațiul etnogenezei românești.

D. Prolase

PETAR PETROVIĆ, *Paleografija rimskih natpisa u Gornjoj Meziji* (Paleographie des inscriptions romaines en Mésie Supérieure), Belgrad, 1975 (Institut Archéologique, Monographies, vol. 14), 171 p., în 4°, 23 pl., 63 fig. (foto și desene)*.

* Cuprins: Prefață, p. 5; Introducere, p. 5; I. ANALIZA MORFOLOGICĂ A INSCRIPȚIILOR, p. 21—47, Tehnici de execuție, Categorii de inscripții; Inscripții pe cărămizi, pe ceramică, pe obiecte de metal, pe piatră; Leșonarea pietrei; II. CARACTERISTICI FORMALE ALE INSCRIPȚIILOR, p. 69—97, aranjamentul textului, formule, prescurtări, puncte de separație; III. CRITERII DE DA-

TARE, p. 99—124, aranjamentul textului, formule, prescurtări, ligaturi, puncte despărțitoare, forme de litere; scriptoria — atelierelle; IV. CATALOGUL INSCRIPȚIILOR DATE, p. 125—151 (64 piese epigrafice); harta schematică a Moesiei Superior cu localitățile unde s-au descoperit cele 64 epigrafe date, p. 152; Rezumat francez, p. 153—168; Index (opști registar), p. 169—171.

Valoroasa monografie epigrafică a lui P. Petrović (cercetător la Institutul de arheologie, Belgrad), redactată în limba srbă (p. 1—152), are un amplitud și excelent rezumat francez care face mai ușor accesibil conținutul cărții pentru cititorul neinițiat în limba srbă, putându-se urmări prin versiunea franceză scurată (dar completă în esență) expunerea originală cu materialul, documentarea și exemplificarea susținute de o vastă bibliografie și o doctrină remarcabilă. Lucrarea eminentului epigrafist iugoslav este o noutate agreabilă în bibliografia „sud-est-europeană” și balcanică a epigrafiei romane: cu o cunoaștere temeinică și competentă a materialului publicat ori încă „inedit” al provinciei Moesia Superior (corespunzând în linii mari cu teritoriul Serbiei istorice), e studiată scrierea latină cu toate formele, particularitățile de stil și de tehnică, mergând în cercetarea migăloasă până în cele mai mici amănunte și finețe ale unui material bogat, variat (adesea însă obscur ca semnificație materială-tehnică). Este pentru prima dată când în această mare zonă a lumii romane e cercetat procesul genezei și confecționării acelor produse și monumente cu inscripții de semnificație și valoare documentară excepționale pentru cunoașterea vieții provinciale sub toate aspectele dezvoltării ei, și în ultimă instanță chiar pentru procesul important al propagării limbii și culturii romane, pentru romanizare. Este o muncă foarte bine organizată, făcută de un maestru al epigrafiei romane — monografia fiind publicată în optime condiții de institutul arheologic al Serbiei, condus de prestigiosul arheolog G. Bošković.

În esență, scopul și punctul de plecare al monografiei lui P. Petrović constau în aplicarea procedeele paleografice la studiul textelor și monumentelor epigrafice antice ale Moesiei Superior, având în vedere „noile teorii paleografice” (J. Mallon, R. Marichal ș.a.). prin observarea în amănunte a ductului, modulului, unghiului scrierii, a uneltelor cu care se scria în provincie; o sumă de criterii paleografice aplicate eficient mai ales la încadrarea cronologică a inscripțiilor, al căror total este evaluat de autor la 1 200 pentru întreaga provincie Moesia Superior¹. Din acestea însă mai puțin de 100 pot fi date cu certitudine; restul (adică majoritatea covârșitoare) pot fi uneori încadrate cronologic cu aproximație prin unele criterii și elemente paleografice (forme de litere, formule etc.). Aici se impun însă multe rezerve și un scepti-

cism firesc, căci nici acuratețea nici neglijența scrierii nu se eșalonează precis în timp, variază, fiind relative, după loc, mediul social-economic, meșteri și „școlile lor”; mai puțin în funcție de intensă desfășurare a vieții romane și a romanismului Moesiei Superior în cursul celor vreo 4 sau 5 veacuri (mai ales după anexarea Daciei carpatice, secolele II—III)². Autorul observă pe bună dreptate (p. 153) „l'inscription comprend toute une suite d'éléments qui se trouvent à la limite de l'épigraphie et de la paléographie et qu'on pourrait dénommer : caractéristiques formelles des inscriptions. Ce sont les formules, les abréviations, les ligatures, l'arrangement du texte, la ponctuation. Depuis longtemps on a remarqué que ces éléments sont des indicateurs relativement sûrs pour la datation d'une inscription. En outre, ces éléments méritent d'être étudiés car l'arrangement et la « mise en page » de l'inscription trahissent les goûts, les critères et l'esprit de l'époque où ils sont réalisés”. Totul este formulat frumos în principiu, foarte verosimil dacă nu peste tot sigur, dar concluziile scoase din asemenea premise și criterii, uneori vagi și cam largi, nu pot duce la stabilirea cu exactitate a datării inscripțiilor după forma literelor din cauză că slovele romane în scrierea monumentală-lapidară (*scriptio quadrata*) nu prezintă faze de evoluție cu forme legate de perioade (secole sau chiar decenii), cum era în scrisul lapidar grecesc antic („sigma lunar” C, „eta lunar” E ș.a.).

În paragraful despre analiza morfologică a inscripțiilor, autorul este de părere că în Moesia Superior, scrierea de pe acte de tipul „diptychon” se reflectă în epigrafele lapidare, ce prezintă textul în două cimpuri despărțite în sens vertical cu o dungă; dar asemenea texte epigrafice se găsesc și pe epitafe din Dacia, de exemplu o stelă din *Tibiscum* a unei familii de militari din Africa de nord-vest (M. Moga — I. I. Russu, *Lapidarul Muzeului Banatului* Timișoara, 1974, p. 67—69, nr. 35 = IDR, III, 172). Inscripțiile pe material tegular erau de două categorii: a) impri-

² Pentru autor, Moesia Superior este „une région intéressante en raison de sa romanisation tardive et de sa position spécifique, à la frontière des mondes linguistiques latin et grec” (p. 154); alții însă au fost și sint de părere că romanizarea Moesiei Superior a fost timpurie și foarte intensă, zona constituind chiar baza și centrul întregii romanități sud-est-europene (adică balcano-carpato-danubiene), v. cele expuse în SCIV, 22, 1971, 2, p. 313—329.

¹ Cuprinse în *corpus*-ul inaugurat: *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, I, 1976 (S. Dušanović, M. Mirković), ce se va publica în fascicule.

pasta crudă, lutul înainte de ardere³, 6) texte scrise manual cu vreun obiect (condei) ascuțit, înainte sau după arderea piesei de lut frământat și modelat în formă; șase asemenea piese din teritoriul Moesiei Superior. datele sau relativ databile sînt studiate atent, reproducuse în desene (p. 25, 27, 30, 31, 34) ce pot fi considerate fidele, chiar exacte, dar nu „mai exacte” decît fotografiile cîmpului inscripției ce ar fi fost necesare pentru control, căci desenul adesea e confecționat de artistul-grafician sub influența lecturii adoptate în prealabil de autorul epigrafist; deci controlul din partea cititorului nu mai este posibil în lipsa originalului ori a unei bune reproduceri fotografice. La inscripțiile pe șase piese ceramică este examinat alfabetul de tip cursiv (p. 37—43); între ele un fragment de vas cu litere gravate după ardere, în desen schematic a cărui exactitate însă nu poate fi controlată cum ar fi cu o bună fotografie. Concluzia pentru cronologic este „les ductus et les formes des lettres la font dater vers la fin du IIIe siècle de notre ère” (p. 156); dar piesa poate fi pusă cu aceeași ușurință chiar în secolul al II-lea (lectura fiind confuză; *infra*, ad p. 43). Inscripțiile pe metal sînt în Moesia Superior puține la număr (abia patru piese), cu text scurt, pe tăblițe ori obiecte cu litere incizate-zgrîtate sau perforate, databile cu aproximație largă mai mult după context decît după formele grafice.

Marea majoritate a inscripțiilor provinciei și cele mai importante sînt (ca peste tot în imperiu) de material litic: piatră de carieră, marmură. În cariere, grupe de *artifices metallarii* sau *quadratarii* tăiau cu multă trudă blocurile despicate din stlnci, urmînd să fie scrise. În multe locuri (la fel în Moesia și în Dacia, ca și în alte părți) s-au găsit piese: fasonate „anepigrafe”, ce n-au apucat adică să primească textul din partea unui „scriitor”-pietrar. Definitivarea lucrării de cioplire și sculptură o făceau *lapidarii* (*marmorarii*), iar scrierea-dăltuire a textului era sarcina înd. plinită de *lapicidae*. Fazele de confecționare a unui monument epigrafic erau:

³ Despre textele ori formele (litere) pe materialul tegular și ceramic de fabricație locală P. P. nu scrie nimic, trece rapid peste ele, cu toate că și aceste inscripții cu marca fabricii (*officina*) particulare, sau ale unităților militare, „semnături” de persoane etc., erau inscripții-texte foarte importante din punct de vedere epigrafic și deci paleografic, nu numai prin conținutul documentar-istoric. Ele se deosebesc de inscripțiile lapidare prin caracterul lor, „de serie”, avînd majoritatea scriere „capitală”, repetate de sute sau mii de ori, dar databile adesea mai ușor decît categoria a doua.

excidere (tăiere), *polire* (fasonare), *ordinare* (organizarea în dispozitiv a textului), *scribere*, *sculpere*. Operațiunea principală din punct de vedere epigrafic era *ordinalio* „reductarea” și organizarea textului destinat monumentului, de către un *scriptor* (om de carte), care însă nu totdeauna avea deplină experiență și competență de „grafician” în munca delicată de transpunere a caracterelor scrierii „de mînă” (cursivă) în sistem de „capitale” (monumentale, verzale, *scriptio quadrata*). Mai ales în asemenea operație de transpunere a literelor putea să producă erori, confuzii, unele din ele, analizate cu multă acribie de către autor (*vilia lapidarium*, p. 65, 158), după care se examinează în detalii aranjamentul textului, tehnica gravării, pictarea literelor și chiar a reliefului în culoare roșie (albastru sau verde mai mult în epoca tardivă), defecte de incizare etc. Peste tot însă trebuie avute în vedere formele de pronunțare populară (asa numita „latină vulgară”).

Cu multă atenție, minuțiozitate și competență sînt examinate unele formule din epigrafe: antropinimia, grade, funcții, date diverse, expresii ce apar (ca *memoriam fecit*, *posuit*, *hic situs* etc.), abrevieri, ligaturi, „punctuație” ș.a., pe care autorul încearcă să le grupeze și încadreze cronologic drept criterii în acest sens. Dar nici una dintre formule și elemente nu se pot considera ca niște criterii pentru încadrarea la limitele a 2—3 decenii a pieselor epigrafice care le conțin. În orice caz, cum s-a spus, literele alfabetului latin nu pot fi utilizate după formele lor în srijinul cronologiei (cum sînt literele alfabetului grecesc).

Într-un repertoriu alfabetic (p. 109—120) se redau grafic formele tuturor literelor scrierii lapidare-monumentale, iar „catalogul inscripțiilor” cu 61 piese date ori databile, reproducuse în frumoase și clare fotografii sau desene pe 23 planș; incheie interesanta expunere susținută într-o formă agreabilă, un stil ușor, ce se citește cu plăcere, cu interes firesc și profit. Cum se întîmplă însă aproape de regulă, lucrările de erudiție și repertoriile documentare conțin aserțiuni și interpretări nu totdeauna reușite, amănunte discordante, din care unele neglijabile potînd fi ușor îndreptate de cititor⁴; altele însă mai puțin neglijabile

⁴ De ex.: p. 9 „BGU” poartă titlul „Berliner Griechische Urkunden”; „Schatelain” este o transcriere fonetică după grafia germană a numelui francez Chatelain; *Corpus inscriptionum Graecarum*; Comptes rendus; p. 10 *Imperium Romanum tributim descriptum*, Vindobonae, nu „Vindobonae” (Viena Austriei); Mémoires Supérieures; Firenze; Mythologie (cum e corect la p. 83: Myth-); antichità

și ca atare necesar a fi rectificate, relevând totodată și valoroasele „noutăți” aduse prin îndreptarea lecturilor vechi de către P. Petrović:

p. 25 cărămidă cu textul zgâriat și propoziția „[l]at(eres) cusit” forma verbală „vulgară” cusit cunoscută de ex. și în Dacia, la *Apulum*;

p. 27 remarcabil numele *Gesubalu(s)* în noua lectură a lui P. P., nume traco-dacic, cum relevă autorul comparând pe *Decebalus*; la fel *Bitus*;

p. 35 în tabelul alfabetului cursiv latin este remarcată grafia lui *E* cu două haste *II*, dar aceiași semn apare și în scrierea capitală (lapidară);

p. 37, nota 57 autorul citat se numea C. F. Lehmann-Haupt;

p. 43 fragment mare de vas (descoperit în 1968, la Boljetin, Djerdap, pe limesul dunărean), cu scriere capitală puternic influențată de cursivă; transcrierea rîndurilor nu pare integral exactă, existînd de fapt numai trei rînduri de text complete cu intercalări și rectificări, r. 1 *LE* și cifra *IIII* intercalate deasupra, în r. 3 cifra *IIII* intercalată sub *LEGIONIS FLA* între aceste două cuvinte;

p. 45 inscripție pe o fibulă, prenumele este *G(aius) Valerius Cresces*;

p. 46 placă de bronz *tabula ansata* e citită „(ovis) O(ptimi) M(aximi) Dol(i)cheni” pîrînd a fi un genetiv; dar potrivit uzului general dedicația poartă numele zeului la cazul dativ, iar „Dolicheni” poate să fi fost înțeles ca un dativ (defectuos) la declinarea a III-a; trebuie scris cu paranteze rotunde *c(o)hor(s) I Cretu(m)*; în inscripția napocensă CIL., III, 870 e scris „Zoilianus scripsit” (nu invers), în sens vertical, la marginea dreaptă a tablelor de antroponime;

p. 53 „iz Mosgrada u Dakiji” este Moigrad satul din jud. Sălaj, în al cărui teritoriu se află majoritatea ruinelor castrului (castror) și orașului daco-roman *Porolissum*;

p. 60 epitaf cu lectura „titulum pos(uit)”, dar pe piatră (desen) e redat numai *TITV-LVM*;

p. 62 formula (destul de rară) *D I M* este întregită de P. P. ca „D(is) i(nfernis) m(ani-bus)”, dar cei mai mulți epigrafiști citesc *I(nferis)*;

p. 66, nota 114 autorul maghiar budapestan se numește Mócsy A.;

p. 79, nota 57 corect e „Form und Dekoration”, în care „unt” e numai o pronunțare mai recentă „vulgară” și cam afectivă;

p. 99 „Kalinka, Antike Inschriften”, dar publicația lui E. Kalinka (în colaborare cu un colectiv mixt) se numește „Antike Denkmäler”, cum se citează corect la p. 10;

p. 113 la forma de literă *E* capitală (*scriptio quadrata*) se dau șapte variante fără a se menționa cea cu două haste *II*, existentă și în Moesia Superior (de ex. la p. 128, nr. 3, pl. I *GALIINVS, VIITIRANVS*, în care *II* este evident *E*; *II(res) = (h)e(res)* etc.); se cunosc exemple și din Dacia;

p. 122 german „von Stellen” trebuie scris cu un singur *-l-* (*stelă* latin din gr. *stêlē*, „lespede”), căci cu dublu *-ll-* în germ. înseamnă *loc*;

p. 132, nr. 11 trebuie citit *v(otum) s(olvi) m(erito) Maximo et Aeliano cos.*; nr. 15 *VILIC* este *vili(c)us* după context;

p. 133, nr. 17 (CIL., III, 12 672) formula epigrafică abreviată *V S L M P* ar fi mai bine să se citească *v(otum) s(usceptum) l(ibens) m(erito) p(osuit)*, adică „promisiunea (juruința) făcută (suscept-) a împlinit”;

p. 136, nr. 27 (CIL., III, 14 564), la *Hammeum*, altar votiv al unui *M. Aur. Marcianus ... cos. leg. I Selve...* trebuie să fie un *[b(ene)fic(iarius)] co(n)s(ularis)*;

p. 138, nr. 32 epitaful fragmentar al unui trac *Dinitalis*, fracturat la început, ar putea fi integral refăcut după original (dispărut); la început avea desigur formula curentă *[D(is) M(anibus)]*;

p. 139, nr. 33 se transcrie „filis”, dar piatra are numai *FILIS* (al doilea *I* mai scurt în interiorul literei *L*); nr. 34, în formula *PRO SALVTE IMP P* al doilea *P* este martelat parțial (cum pare după foto), deci împărții erau mai curînd *Marcus Aurelius Antoninus (Caracalla)* și fratele său asasinat și „martelat” *Publius Septimius Geta*;

p. 141, nr. 39, L. Catius *cler legatus augusti* al Moesiei Superior e guvernatorul provinciei în a. 242 (cunoscut numai din această inscripție); întreaga bibliografie asupra lui (de fapt simpla mențiune epigrafică) se află în repertoriul lui B. Thomae (Thomason), *Laterculi praesidium*, Göteborg, 1975, 20a, Moesia Superior, p. 16; RE, Suppl. XIV (1974), 80;

p. 142, epitaf din secolul al IV-lea cu lacune, în r. 7 din desen se poate descifra *FIL ... MNI*; în r. 9 numele gentiliciu *Zelia* (tracic) *Iustina*;

p. 143, nr. 43 epitaf fragmentar, în rîndul ultim un *M* izolat este din formula finală *[B(ene)] M(erenti) [P(os.)]*; nr. 44 epitaf, la început, în r. 1 desigur *[D M]*; remarcabilă forma populară de scriere sau chiar de pronunțare *vis(it)* în loc de *vix(it)*, de două ori *ANI* în loc de *AN(ni)I(s)*, iar numele geografic-etnic pare a fi fost scris (după desen) *CANTABRIVM*;

romane. Cite un „lapsus” de limbă franceză ca p. 153 de scris la base matérielle, les hypothèses; 156 a la forme; 157 „Il ne travaillaient” evidentă eroare de tipar în loc de „Ils ne travaillaient”.

p. 144, nr. 45 (Prahovo, în Serbia), epitaful creștin, începe cu antroponimul illyric (din care lipsește numai două, nu trei litere la început) [Da]SSIANVS senior; remarcabile forme vulgare „titulo” acuzativ, „pueri” și „Dassiani” ca dativ la declinarea a III-a (în loc de declinarea a II-a, la care (înloc de fapt); nr. 46 (Karataş, pe malul Dunării, în Serbia) se citează „P. Petrović, *Nova Trajarova tabla u Djerdapu*, Starinar, 21, 1970, 31–40 sa fotografijom” text și foto strimb, pl. XVI, la grandioasa piesă epigrafică devenită celebră în abia câțiva ani; dar ea a fost publicată simultan în *Archaeologia Jugoslavnica* (Belgrad), 9, 1968 [1970], p. 83–89, de același merituos autor; apoi de J. Šašel, în *Journal of Roman Studies* din Londra, 63, 1973, p. 80–85; *Congrès IXe des Frontières Romaines* (1972), p. 44, pl. 5, 2; nr. 47, pl. XVI prezintă un desen schematic al superbului altar votiv cu „eticheta” Daciei GENIO SANTO PA(terno?) DACIARVM, cunoscut din a. 1962, descoperit la Tekija (în fața Diernei-Orșova); dar dedicantul nu se putea numi „Ant(oni)us Maximus”, ci numai Ant(oni)us Maximus, centurion din vreo legiune (care?); abrevieri insolite, rare PRINC(eps) PR(a)ETORII, VOT LIB SO;

p. 145, nr. 48 placă de clădire a „tetrahilor” (a. 294–300), descoperită la Kladovo, unde cei patru suverani ai împărăției profuturum in aeternum Reipublicae praesidium constituerunt;

p. 146, nr. 51 întregirea începutului cu [Diuvs?] e interogativă;

p. 148, nr. 56 (CIL, III, 8 268) remarcabile grafiile în adevăr „vulgare” ale numelor imperiale P LICIANNO Valeriano și P

LINVIOINIO GALLFENIO (1); nr. 57, pl. XX (CIL, III, 14 534) ar trebui observat dacă nu cumva cei doi OO au fost de fapt QQ, deci q(uin)q(uennalis) nu „o(rnatus) o(rnamentis) dec(urionalibus)” cum se citise încă în CIL;

p. 149, nr. 61 „D(is) i(nfernis) m(anibus)” este preferabil I(nferis);

p. 150, nr. 63 (CIL, III, 14 537) ligatura-abreviere conține și litera F, deci trebuie citit ceva „mai amplu” praef(ectus).

Indicele general („opști registrar”, p. 169–171) este foarte scurt și prea selectiv, conține numai numele de localități, autori moderni, pușini termeni privind „materii”: cu totul insuficient pentru o lucrare epigrafică (chiar cu titlul *Paleografia inscripțiilor...*) în care se impune un indice complet epigrafic conținând toate numele proprii, cuvintele comune și alte elemente (termeni lexicali, materii) antice care figurează în numeroasele texte analizate, discutate ori cuprinse în „catalog”, cu lecturi ameliorate și piese noi („inedite”) al căror text apărea aici pentru prima dată.

Este evident că observațiile și rectificările de mai sus, menite să îmbunătățească o lucrare meritorie, nu afectează valoarea fundamentală științifică a monografiei epigrafice despre Moesia Superior, lucrare ce poate fi urmată și luată ca model de către cercetătorul român, care va întreprinde studiul „paleografic” al inscripțiilor Daciei romane, mult mai bine încadrate din punct de vedere topografic și cronologic în limitele veacurilor II–III.

I. I. Russu